

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชาวชิรภูมิศึกษา ตามแนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นฐานร่วมกับการเรียนรู้ร่วมกัน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

Development of a Local Curriculum in the Waritchaphum Study Course Using Local Learning Sources As a Base Together with Collaborative Learning for Lower Secondary Students

พลับพลึง พรหมจักร*, ผศ.ดร.สำราญ กำจัดภัย**, ผศ.ดร.ภูมิพงศ์ จอมหงษ์พิพัฒน์*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและศึกษาผลการทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่นรายวิชาวชิรภูมิศึกษา ตามแนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นฐานร่วมกับการเรียนรู้ร่วมกัน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น การพัฒนาหลักสูตร มี 3 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาแนวคิดพื้นฐาน และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอวชิรภูมิ 2) สร้างหลักสูตรและประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ และ 3) ทดลองใช้หลักสูตร โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวชิรภูมิวิทยา จำนวน 20 คน เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบ

วัดเจตคติต่อท้องถิ่นวชิรภูมิ และแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบทีชนิดกลุ่มสัมพันธ์กัน ผลการวิจัยโดยสรุปได้ว่า

หลักสูตรที่สร้างขึ้นมี 11 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ที่มาและความสำคัญ 2) แนวคิดพื้นฐาน 3) หลักการ 4) จุดมุ่งหมาย 5) ผลการเรียนรู้ 6) ขอบข่ายเนื้อหา 7) คำอธิบายรายวิชา 8) โครงสร้างรายวิชา 9) แนวการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมี 7 ขั้นตอน คือ (1) เตรียมผู้เรียน เพียรเติมคุณธรรม (2) นำสู่กระบวนการกลุ่ม (3) ประชุมแบ่งงานรับผิดชอบ (4) ประกอบกิจกรรมตามที่ (5) วิถีแห่งความคิดรวบยอด ตลอดจนวิธีแก้ปัญหา (6) พาผองมิตรร่วมศึกษา และ (7) นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 10) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 11) แนวการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ผลการประเมิน

* นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิจัยหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
** อาจารย์ที่ปรึกษา

หลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนที่เรียนตามหลักสูตรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อท้องถิ่นวาริชภูมิ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น, การใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นฐาน การเรียนรู้ร่วมกัน

ABSTRACT

The purposes of this study were to develop and study the of experiment results on local curriculum of Waritchaphum study course that forward to local learning sources as a base both with collaborative learning for lower secondary students. There are 3 steps of curriculum development were 1) Study basic concepts of Waritchaphum district 2) create the curriculum and suitable assessment by the experts 3) Curriculum experiment with the sampling there are 20 Mathayom Suksa 2 students of Warit Withaya School. The collecting data method are learning achievement test, attitude measuring test towards Waritchaphum locality and collaborative learning behavior test. The Statistics for data analysis which are percentage, mean, standard deviation and t-test for dependent samples. The research result showed that

This curriculum there are 11 elements were 1) the history and importance 2) basic concepts 3) principles 4) objectives 5) learning outcomes 6) scope of contents 7) course description 8) course outline 9) learning management plan there are 7 stages were (1) preparing learners and filling morality (2) focus group (3) conference for sharing responsibility (4) responding on duty (5) Holistic of the concept and the way to solve problem (6) joint to study and (7) applying in daily life 10) media and learning sources 11) the measurement and learning evaluation.

Curriculum assessing result by the experts showed that it was appropriate at the highest level. The curriculum experiment results showed that students who learned through the curriculum had significantly higher learning achievement and attitude towards the Waritchaphum locality after the treatment than before at .01 level and had their collaborative learning behavior at high level.

Keywords: Local Curriculum Development, Using Local Resources as a Base, Collaborative Learning

บทนำ

ในการจัดการด้านศึกษา หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเป็นแม่แบบในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม 2545 หมวด 1 บททั่วไป ความมุ่งหมายและหลักการ ในมาตรา 7 กล่าวถึงกระบวนการ

เรียนรู่ว่าต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก, 2542)

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจการศึกษาในท้องถิ่นและสถานศึกษาได้มีบทบาท และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งแนวทางหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น คือ การจัดหลักสูตรตรงตามความสนใจของผู้เรียนโดยแนวการจัดการเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้คิดได้ปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและมีอยู่ในท้องถิ่น การบูรณาการเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เนื้อหาสาระที่นำมาสอนจะต้องเป็นเนื้อหาที่มีความหมายต่อผู้เรียน ซึ่งหมายถึง ผู้เรียนได้รู้ในสิ่งที่สามารถนำไปใช้พัฒนาการคิด พัฒนาทักษะชีวิต และมีจิตสำนึกในการ

อนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Wood ที่ว่า โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ดีได้ ก็ต่อเมื่อสามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้ โรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชน คือในแต่ละชุมชนก็มีวัฒนธรรมของตนเอง เป็นเสมือนกรอบของมาตรฐานที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ค่านิยม ที่ได้ปฏิบัติมาแล้วเป็นอย่างดีในอดีต วัฒนธรรมเป็นเสมือนการที่เชื่อมโยงรายละเอียดต่าง ๆ ของโรงเรียนหรือของสังคม วัฒนธรรมช่วยให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่สนุกสนาน หรืออาจเป็นที่ทำให้นักเรียนฝันร้ายก็ได้ ฉะนั้นหลักสูตรจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า วัฒนธรรมและหลักสูตรของโรงเรียนต่างก็เกี่ยวข้องกันกับวัฒนธรรมของชุมชน และสังคม (จุลจิระ ภูสาระ, 2545)

หลักสูตรท้องถิ่นรายวิชาวชิรภูมิศึกษา จัดทำขึ้นก็เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน ซึ่งสามารถจัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของโรงเรียนในเขตอำเภอวชิรภูมิ จังหวัดสกลนคร ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้นั้น ได้บูรณาการแนวคิดสำคัญ 2 แนวคิด คือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน (Place - Based Instruction) กับการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning)

ประเด็นสำคัญของการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน มีแนวคิดว่า 1) แหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งที่นักเรียนจะศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่สนใจใฝ่รู้ ซึ่งมีทั้งในโรงเรียนและชุมชน 2) แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนนอกจากห้องเรียน ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ แล้ว สถานที่ทุกแห่งในบริเวณโรงเรียนจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ และบางครั้งโรงเรียนอาจจัดเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่ เช่น จัดเป็น

จุดศึกษา สอนการเรียนรู้ ค่ายการเรียนรู้ 3) แหล่งเรียนรู้ ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้น อาจเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา สาธารณประโยชน์ สถานประกอบการ สถาบันทางการศึกษา อาชีพในชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 4) โรงเรียนจัดการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงกิจกรรมต่อเนื่องระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียน ในโรงเรียน และชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547)

ส่วนประเด็นสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกัน สรุปได้ว่า 1) เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์และผลสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้สอนจะสร้างบทเรียนและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนทำงานด้วยกันในกลุ่มเล็ก ๆ มีการตรวจสอบ ประเมินผลการทำงานของผู้เรียนแต่ละคน และประเมินความเข้าใจบทเรียนกลุ่มแต่ละกลุ่มได้เรียนรู้จากกันและกัน ผู้เรียนจะช่วยเหลือกันทางวิชาการ ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในเนื้อหาบทเรียน และให้กำลังใจกันในการทำงาน (The International Encyclopedia of Education, 1985, อ้างถึงใน ธิดา โมสิกรัตน์ และคณะ, 2548, หน้า 13) ซึ่งในการรวมตัวกันจะมีลักษณะเด่นตรงที่สมาชิกทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนมีโอกาสแสดง ได้แย้งเชิงความคิด และหลักการ ส่งผลให้ผลการปฏิบัติงานหรือการเรียน มีประสิทธิภาพ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542, อ้างถึงใน อรุณรัชมี บำรุงจิตร์, 2550) 2) การเรียนรู้ร่วมกันมีลักษณะเด่น 4 ประการ (Oxford, 1999, อ้างถึงใน อรุณรัชมี บำรุงจิตร์, 2550) คือ (1) มีการแบ่งปันความรู้ระหว่างครูกับนักเรียน (2) มีการแบ่งบทบาทกันระหว่างครูและนักเรียน (3) ครูจะทำหน้าที่ในฐานะคนกลาง ช่วยเติมเต็มหรือช่วยเหลือในการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิม และการเรียนวิชาอื่น ช่วยให้

นักเรียนเข้าใจว่าจะต้องทำอะไร และรู้ว่าจะเรียนอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีความสามารถสูงสุดในการเรียน ลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่ามีค่าสำคัญมาก (4) มีการจัดกลุ่มนักเรียนให้หลากหลาย กล่าวคือจะไม่มีการแบ่งนักเรียนจากความสามารถ ความสำเร็จ ความสนใจ และลักษณะอื่น ๆ นอกจากนั้นลักษณะของงาน จะเป็นงานที่ต้องทำร่วมกัน และเป็นงานที่สมาชิกภายในกลุ่มเห็นชอบและมีการวางแผนร่วมกัน 3) วิธีการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน Davis (2002, อ้างถึงใน อรุณรัชมี บำรุงจิตร์, 2550) ได้เสนอแนะขั้นตอนวิธีการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้ (1) ครูเสนอหัวข้อหรือปัญหาที่ต้องศึกษา (2) จัดนักเรียนเข้ากลุ่มโดยนักเรียนแต่ละคนเลือกหัวข้อหรือปัญหาที่จะต้องศึกษา หรือค้นหาคำตอบหรือแนวทางปฏิบัติ (3) นักเรียนและครูสร้างข้อตกลงร่วมกัน กำหนดเวลาในการศึกษา สร้างความรู้สร้างชิ้นงาน และนำเสนองาน (4) นักเรียนร่วมมือกันวางแผน กำหนดจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ กำหนดวิธีการดำเนินการ ภาระงานที่ต้องทำ เป้าหมายของงาน โดยเริ่มจากผู้ประสานงานในกลุ่มและสมาชิกกำหนดจุดมุ่งหมายขอบเขตของการสืบค้นข้อมูล ระดมสมองเพื่อหาข้อมูลและแนวทางเกี่ยวกับวิธีการนำเสนอ ผลงาน แบ่งงาน และมอบหมายให้แต่ละคนไปทำในส่วนที่ตัวเองรับผิดชอบ เมื่อทุกคนทำงานตามที่ตนรับผิดชอบในเวลาที่กำหนดแล้ว จะมีการปรึกษากัน เพื่อเสนอความคิด อภิปราย ได้แย้ง เสนอแนะ และเปลี่ยนความคิด เพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับงาน (5) นำเสนอชิ้นงานที่สร้างเสร็จต่อชั้นเรียน และ (6) ประเมินผลชิ้นงานโดยตนเอง เพื่อน และครู

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะครู ผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงสนใจพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา

วาริชภูมิศึกษา ตามแนวคิดการใช้แหล่งเรียนในท้องถิ่น เป็นฐานร่วมกับการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเน้นเนื้อหาสาระของหลักสูตรที่มีความหมายต่อผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนซึ่งเป็นเยาวชนของท้องถิ่นและสังคมมีความเจริญงอกงาม ทั้งในด้านความรู้ ความคิด ค่านิยม อันจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นและสังคมให้เจริญอย่างยั่งยืน

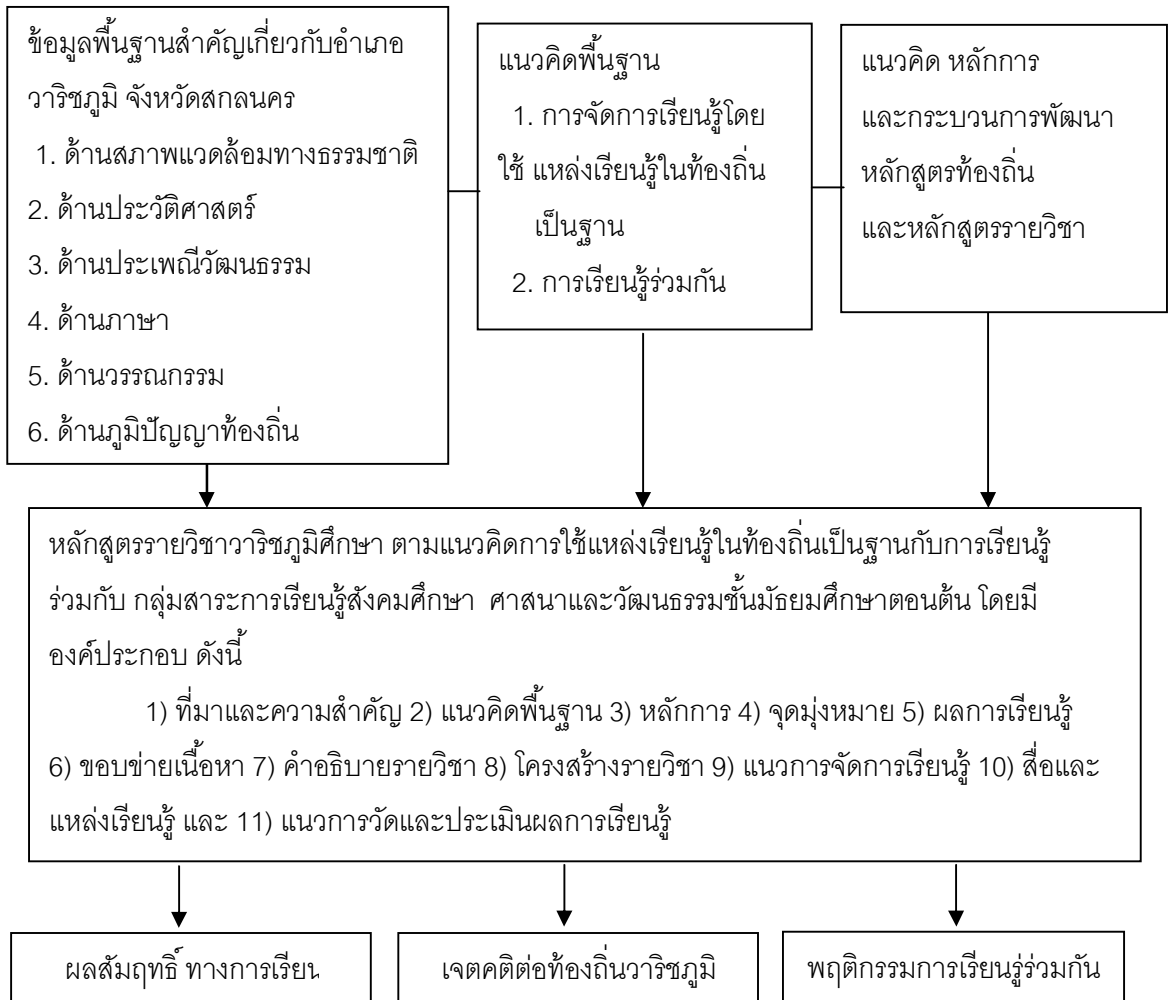
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรรายวิชาวาริชภูมิ ตามแนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นฐานร่วมกับการเรียนรู้ร่วมกัน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

2. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้หลักสูตร โดยการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติต่อท้องถิ่นวาริชภูมิของนักเรียนระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียนตามหลักสูตร และศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของนักเรียน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ 2 แนวคิด คือ แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นฐาน กับแนวคิดการเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับนำมาใช้ในการกำหนดหลักการ และแนวการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้และเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่นอำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร รวมทั้งมีพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเหมาะสม ซึ่งการยกร่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชาวาริชภูมิศึกษา ได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สกัดได้เป็น 11 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ที่มาและความสำคัญ 2) แนวคิดพื้นฐาน 3) หลักการ 4) จุดมุ่งหมาย 5) ผลการเรียนรู้ 6) ขอบข่ายเนื้อหา 7) คำอธิบายรายวิชา 8) โครงสร้างรายวิชา 9) แนวการจัดการเรียนรู้ 10) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 11) แนวการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ดังแสดงในภาพประกอบ ต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิดพื้นฐาน ได้แก่ การใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นฐาน และการเรียนรู้ร่วมกัน จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับอำเภอวาริชภูมิ จาก

เอกสารของหน่วยงาน เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้รู้ และภูมิปัญญาในท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 สร้างหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชาวาริชภูมิศึกษา นำเสนอที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้น ประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองและศึกษาผลการใช้หลักสูตร โดยดำเนินการดังนี้ 1) กำหนดประชากรเป็น

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนในเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเขต 23 และเป็นโรงเรียนใน อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ปีการศึกษา 2558 จำนวน 6 โรงเรียน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวาริชวิทยา ภาคเรียนที่ 1 ปี การศึกษา 2558 จำนวน 20 คน 2) สร้างและหา คุณภาพเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบวัดผลคติดต่อ ท้องถิ่นวาริชภูมิ และแบบประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ ร่วมกัน3) กำหนดแบบแผนการทดลองเป็น One group pretest-posttest design 4) ผู้วิจัยดำเนินการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นเวลา 20 ชั่วโมง โดยก่อนเรียนตามหลักสูตร วัด ผลสัมฤทธิ์ ทางกาเรียนและเจตคติต่อท้องถิ่นวาริชภูมิ ในระหว่างการทำกิจกรรมกลุ่มมีการวัดพฤติกรรมการ เรียนรู้ร่วมกันทุกครั้ง และหลังเรียนจบตามหลักสูตร วัดผลสัมฤทธิ์ ทางกาเรียนและเจตคติต่อท้องถิ่นอีกครั้ง รวมทั้งประเมินภาพรวมพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน และ 5) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบทีชนิดกลุ่ม สัมพันธ์

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยโดยสรุป มีดังนี้

1. หลักสูตรมี 11 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ที่มา และความสำคัญ 2) แนวคิดพื้นฐาน 3) หลักการ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เป็น พื้นฐาน และการเรียนรู้ร่วมกัน 4) จุดมุ่งหมาย มุ่งให้นักเรียนมีความรู้และเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น รวมทั้งมี พฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน 5) ผลการเรียนรู้ 6) ขอบข่ายเนื้อหา 7) คำอธิบายรายวิชา 8) โครงสร้าง

- 9) แนวการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมี 7 ชั้น คือ (1) เตรียมผู้เรียน เพียรเติมคุณธรรม (2) นำสู่กระบวนการ กลุ่ม (3) ประชุมแบ่งงานรับผิดชอบ (4) ประกอบกิจ ตามหน้าที่ (5) วิถีแห่งความคิดรวบยอด ตลอดจนวิธี แก้ปัญหา (6) พาผองมิตรร่วมศึกษา และ (7) นำมา ประยุกต์ใช้ในชีวิตรประจำวัน 10) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 11) แนวการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ผลการ ประเมินหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่า โดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนที่ เรียนตามหลักสูตร 1) มีผลสัมฤทธิ์ ทาง การเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 2) มีเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่นวาริชภูมิ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .01 และ 3) มีพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ใน ระดับมาก

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการประเมินหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญก่อน นำไปทดลองใช้ พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ใน ภาพรวมทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มากที่สุด เมื่อพิจารณาแยกตามองค์ประกอบ พบว่า มี 3 องค์ประกอบ ที่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือ ที่มาและความสำคัญของหลักสูตร ขอบข่ายเนื้อหา สาระของหลักสูตร และการวัดและประเมินผลการ เรียนรู้ นอกนั้นมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งองค์ประกอบที่มีความเหมาะสมสูงสุดคือ หลักการ ของหลักสูตร การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก 1) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

รายวิชา วาริช ภูมิศึกษา มีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ “มุ่งเน้นการกระจายอำนาจการศึกษาให้ท้องถิ่นและสถานศึกษาได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ทำให้มองเห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรนี้ 2) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา วาริช ภูมิศึกษา ได้นำเอาแนวคิดพื้นฐานที่มีความเหมาะสมถึง 2 แนวคิด คือ “แนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน” โดยเน้นไปที่แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น กับ “แนวคิดการเรียนรู้ร่วมกัน” สำหรับนำมาใช้ในการกำหนดองค์ประกอบหลักที่สำคัญของหลักสูตรคือ “หลักการของหลักสูตร” และ “แนวการจัดการเรียนรู้” เหตุผลที่เชื่อว่าทั้งสองแนวคิดมีความเหมาะสม เนื่องจากแนวคิด “การใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน” มีสาระสำคัญว่าแหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งที่นักเรียนจะศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่สนใจใฝ่รู้ ซึ่งมีทั้งในโรงเรียนและชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้น อาจเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา สาธารณประโยชน์ สถานประกอบการ สถาบันทางการศึกษา อาชีพในชุมชน ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ โรงเรียนสามารถจัดการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกิจกรรมต่อเนื่องระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียน ในโรงเรียน และชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547) และอีกแนวคิดคือ “การเรียนรู้ร่วมกัน” เหมาะสำหรับนำมาออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับการใช้แหล่งเรียนรู้เป็นฐาน โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อให้ให้นักเรียนได้ร่วมกันสร้างความรู้ ทักษะ และลักษณะที่พึงประสงค์จากการใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่นหรือชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันนี้ เป็นวิธีการเรียนที่ให้ผู้เรียนทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์และผลสำเร็จตามเป้าหมาย ผู้สอนจะสร้างบทเรียนและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนทำงานด้วยกันในกลุ่มเล็ก ๆ มีการตรวจสอบ ประเมินผลการทำงานของผู้เรียนแต่ละคน และประเมิน ความเข้าใจบทเรียน กลุ่มแต่ละกลุ่มได้เรียนรู้จากกันและกัน ผู้เรียนจะช่วยเหลือกันทางวิชาการ ร่วมกันแสดงความคิดเห็นในเนื้อหาบทเรียน และให้กำลังใจกันในการทำงาน (The International Encyclopedia of Education, 1985, อ้างถึงใน ธิดา โมสิกรัตน์ และคณะ, 2548) การกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่นรายวิชา วาริช ภูมิศึกษา รวมทั้งกรยก่างรายละเอียดในแต่ละองค์ประกอบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ และถูกต้องตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยมีที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรและการสอน คอยให้คำชี้แนะ เป็นอย่างดี เช่น การกำหนด “หลักการของหลักสูตร” และ “แนวการจัดการเรียนรู้” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดพื้นฐานในการจัดการเรียนรู้ 2 แนวคิดดังกล่าวไปนั้น จนเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน แล้วสรุปประเด็นสำคัญของแต่ละแนวคิด จากนั้นสังเคราะห์รวมเป็น “หลักการของหลักสูตร” จากหลักการของหลักสูตรก็นำมากำหนดแนวการจัดการเรียนรู้ และนำไปสู่กระบวนการหรือขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ที่มีความสอดคล้องกันการกำหนด “ขอบข่ายเนื้อหา” และ “ผลการเรียนรู้” ของหลักสูตร ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับอำเภอวาริชภูมิ โดยกำหนดประเด็นที่ศึกษาเป็น 7 ด้าน คือ (1) ด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (2) ด้านประวัติศาสตร์ (3) ด้านประเพณีวัฒนธรรม (4) ด้านประชากรและเศรษฐกิจ (5) ด้านวรรณกรรมและภาษา

(6) ด้านศาสนาและความเชื่อ และ (7) ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งการกำหนดประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับ สาลี รัชสุทธิ (2544) ที่กล่าวถึงหลักสูตรท้องถิ่นว่า เป็นมวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้บนพื้นฐานของสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทักษะ เจตคติ และคุณภาพการดำรงชีวิตของตนเอง ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชาติบ้านเมือง โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจาก 2 แหล่ง คือ จากเอกสารของหน่วยงาน เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง กับจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้รู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อบ่งชี้เนื้อหา (สาระการเรียนรู้) หลักการของหลักสูตร และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อกำหนดเป็น “ผลการเรียนรู้” อันนำไปสู่การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ ต่อไป ให้ครอบคลุมถูกต้อง เชื่อถือได้ มีความต่อเนื่อง และเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน สอดคล้องกับ Tabá (1962) ที่กล่าวว่าเนื้อหาของหลักสูตรจะต้องถูกต้อง มีความต่อเนื่อง และเหมาะสมกับวุฒิภาวะ ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

2. ผลการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ พบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่นวาริชภูมิหลังเรียนตามหลักสูตรสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และมีพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ในระดับมาก ผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของนักการศึกษาหลายท่าน ที่ได้พัฒนาและทดลองใช้หลักสูตรท้องถิ่น เช่น สอดคล้องกับ มะลิวรรณ ศรีพันธ์ (2553) ได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การทอผ้าฝ้ายย้อมโคลน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัย พบว่า

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ ปิ่นอนงค์ พะนิจรัมย์ (2554) ได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ยังสอดคล้องผลการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับผลการใช้แนวคิดการเรียนรู้ร่วมกันมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ผลงานวิจัยของ อรุณรัสมิ์ บำรุงจิตร์ (2550) ได้ศึกษาเปรียบเทียบทักษะชีวิต ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการสอนโดยการเรียนรู้ร่วมกัน กับการสอนโดยวิธีปกติ ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการสอนโดยการเรียนรู้ร่วมกัน มีผลทำให้ค่าเฉลี่ยหลังเรียนทักษะชีวิต ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง ของนักเรียนกลุ่มทดลอง สูงกว่าก่อนเรียน และสูงกว่าค่าเฉลี่ยทักษะชีวิต ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความรู้สึกรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของกลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เหตุผลที่หลักสูตรท้องถิ่นรายวิชาวาริชภูมิศึกษาที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น สามารถนำไปพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อท้องถิ่นวาริชภูมิ และพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันอย่างได้ผล บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก 1) วิธีการจัดการเรียนรู้ทั้ง 7 ขั้นตอน ที่ออกแบบตามแนวคิดการใช้แหล่งเรียนรู้ใน

ท้องถิ่นเป็นฐาน ร่วมกับการเรียนรู้ร่วมกัน สำหรับใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรในแต่ละแผนการเรียนรู้เป็นวิธีที่ดีและเหมาะสม โดยที่วิธีการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดพื้นฐานทั้งสองนี้ สอดคล้องกับหลักปรัชญาการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่ว่า ต้องเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนสามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด ได้ปฏิบัติงานด้วยเอกลักษณ์ของตนเอง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550 หน้า 3) กล่าวคือ ให้ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการฝึกทักษะการใช้กระบวนการคิด การสังเกต การรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข ได้คิด แสดงออกอย่างอิสระ ภายใต้บรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกัลยาณมิตร ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งระบบ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการกระบวนการเรียนรู้ของครูผู้สอนให้มาเป็นผู้รับฟัง ผู้เสนอแนะ ผู้ร่วมเรียนรู้ เป็นที่ปรึกษา ผู้สร้างโอกาส สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นนักรออกแบบการจัดการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทมากที่สุด ให้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายต่อชีวิต คือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว จากง่ายไปหายาก จากรูปธรรมสู่นามธรรม โดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นสื่อ ประสบการณ์ชีวิต ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเป็นฐานการเรียนรู้ และประยุกต์ใช้กับการป้องกันและแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกจัดกิจกรรม ได้เรียนรู้ตามความต้องการ ความสนใจใฝ่เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ถือว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลาทุกสถานที่ และปลูกฝังสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และ 2) สื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตาม

หลักสูตรมีความเหมาะสม ซึ่งมีทั้งที่เป็นสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เป็นต้นว่า สื่อจริง สื่อประเภทภาพ สื่อวีดิทัศน์ และแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ เช่น สถานที่ ปราชญ์ท้องถิ่น สอดคล้องกับ คำริ บุญชู (2548) ที่ได้กล่าวถึง ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นว่า เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่นุตรหลานของตน เป็นแหล่งข้อมูลที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข เกิดความสนุกสนาน และมีความสนใจที่จะเรียนรู้ ไม่เกิดความเบื่อหน่าย ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จากการคิดได้เอง ปฏิบัติเอง และสร้างความรู้ด้วยตนเองขณะเดียวกันก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรม และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ทำให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้รู้ และรักท้องถิ่นของตนเอง เห็นคุณค่าและตระหนักถึงปัญหาในชุมชนของตนเอง พร้อมทั้งจะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต และสอดคล้องกับกิ่งแก้ว อารีรักษ์ และคณะ (2548) ที่ระบุว่า แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่หลากหลายช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งขึ้น โดยใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลและสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อมูล กระตุ้นให้มุ่งเน้นลงลึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งผลักดันให้นักเรียนแสวงหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้น สามารถสร้างผลผลิตในการเรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น เสริมสร้างการเรียนรู้ จนเกิดทักษะในการแสวงหาข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการสร้างตระหนักเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและความแตกต่างของข้อมูล เสริมสร้างการพัฒนาทักษะการคิด เช่น การแก้ปัญหา การให้เหตุผล และการประเมินอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยการ

วิจัยอิสระและการควบคุมข้อมูล เปลี่ยนเจตคติของครู และนักเรียนที่มีต่อเนื้อหารายวิชา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พัฒนาทักษะการวิจัย และความเชื่อมั่นในตนเองในการค้นหาข้อมูล และเพิ่มสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการทั้งในด้านเนื้อหา เจตคติ และมีการนำแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรส่งเสริมให้โรงเรียนในอำเภอวาริชภูมิที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นำหลักสูตรที่พัฒนานี้ไปบรรจุในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของโรงเรียนอย่างไรก็ตาม ครูผู้สอนควรศึกษาแนวคิดพื้นฐานที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรให้เข้าใจ เพื่อจะได้เข้าใจหลักการของหลักสูตรรวมทั้งแนวการจัดการเรียนรู้ดียิ่งขึ้น

2. ในการนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในระดับประถมศึกษาก็สามารถทำได้โดยปรับผลการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับระดับที่นำไปใช้ และปรับเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับระดับชั้น

3. สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ในเรื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่นอำเภอวาริชภูมิ หรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ในเรื่องเกี่ยวกับนาฏศิลป์พื้นบ้านอำเภอวาริชภูมิ เป็นต้น และควรมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ และในท้องถิ่นอื่นเพราะในแต่ละท้องถิ่นจะมีปราชญ์ มีแหล่งเรียนรู้ และมีความรู้ที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ท้องถิ่น เพื่อจะทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอนุรักษ์ เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและบรรพบุรุษ และยังคงสอดคล้องกับการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กิ่งแก้ว อารีรักษ์ และคณะ. (2548). **การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบหลากหลาย**. กรุงเทพฯ: เมธีทีปส์.
- ดำริ บุญชู. (2548). **การใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา**. วารสารวิชาการ. 8(1), (มกราคม 2548) : 27 – 31.
- ธิดา โมสิกรัตน์ และคณะ. (2550). **การพัฒนาวิธีการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน สำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช : กรณีศึกษาชุดวิชาไทยศึกษา จังหวัดสมุทรสาคร**. สมุทรสาคร.
- ปิ่นอนงค์ พะนิจรัมย์. (2554). **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยการศึกษา). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- มะลิวรรณ ศรีพันธ์. (2553). **การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การทอผ้าฝ้ายย้อมโคลน กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงาน อาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 : การวิจัยแบบผสมผสาน วิธี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รุจิร ภู่อาระ. (2545). **การพัฒนาหลักสูตร : ตามแนวปฏิรูปการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ไม้คพอยท์จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542.** ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 116, ตอนที่ 74ก (19 สิงหาคม 2542).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2547). **แนวทางการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). **รายงานการสังเคราะห์สภาวะการณ์และปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น.
- ลำลี รักสุทธิ. (2544). **เทคนิควิธีการเขียนหลักสูตร.** กรุงเทพฯ : เรืองแสงการพิมพ์.
- อรุณรัสมิ่ บำรุงจิตร. (2550). **การเปรียบเทียบทักษะชีวิตความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและความรู้สึก เห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการสอนโดยการเรียนรู้ร่วมกันกับการสอนโดยวิธีปกติ.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยการศึกษา). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Taba, Hilda. (1962). *Curriculum Development: Theory and Practice.* New York: Hartcourt Brance and World.